

JOSEP JUBANY,
UN PAGÈS DE MONTSENY
A LA GUERRA DELS
MATINERS

JOAN PORTALS MARTÍ

La *Guerra dels Matiners* (1846-1849) és la segona de les tres guerres carlines, uns conflictes que durant més de quaranta anys es van succeir al nostre país, que va viure un segle XIX caracteritzat per una continuada inestabilitat política.

El carlisme va ser un moviment iniciat durant els darrers anys del regnat de Ferran VII quan amplis sectors de la població, especialment de Navarra, de Catalunya i del País Basc, que no estaven d'acord amb el centralisme que tenia les seves arrels a les Corts de Cadis de 1812, es decantaren per fer valer els drets successors del germà del rei, Carles Maria Isidre, enfront dels de la filla del rei, que fou qui finalment acabaria regnant amb el nom d'Isabel II. D'aquí els noms amb què generalment es coneixien els dos bàndols en lluita: carlins i isabelins.

De fet, però, la qüestió dinàstica no era més que un pretext que encobria, en realitat, dues maneres de concebre l'Estat: una, la carlina, més tradicional, enyorava una monarquia absolutista protectora dels interessos de les classes privilegiades de la societat. I una altra, la isabelina, la liberal, s'inspirava en els principis de la Il·lustració francesa, més propis de les noves classes urbanes afincades a les ciutats més grans.

Una conseqüència d'aquestes dues visions diferents de l'Estat era que, pels isabelins, l'individu era l'únic subjecte dels drets, mentre que pels carlins els territoris eren els dipositaris d'uns drets històrics que, sota el principi de «Rei, Pàtria i Furs», es materialitzaven en unes llibertats que calia respectar enfront la uniformització que els primers pretenien imposar.

Tot plegat no deixava, però, de ser una mica teòric, ja que en la lluita s'hi barrejaven a vegades altres opcions polítiques que recolzaven puntualment un o altre bàndol. El cert és que, entre l'inici de la primera guerra l'any 1833 i l'acabament de la tercera l'any 1876, el país va viure en un permanent estat d'excepció durant el qual els aixecaments de tropes, les lleves forçoses de soldats, els enfrontaments i les actuacions de partides i escamots diversos eren fets habituals fins i tot en els moments de teòrica treva i en llocs que no eren

escenari directe del conflicte. Aquests fets, lògicament, comportaven represàlies, venjances, indults més o menys precaris i condicionats, o exilis d'aquells caps que més s'havien significat.

La primera guerra Carlina va acabar pel juliol de 1840, quan, després d'haver capitulat ja els carlins del nord d'Espanya, els darrers reductes a Catalunya, que eren les forces de Ramon Cabrera, s'anaren retirant cap els Pirineus i acabaren per creuar la frontera iniciant un exili que no duraria, però, gaire temps.

Després d'uns anys de treva i sense que les causes de fons del conflicte s'haguessin resolt, la política centralitzadora dels governs moderats, imposant unes normes que per a molts alteraven els costums i les tradicions del país, va provocar un gran descontentament popular. A aquest malestar s'hi s'afegia una greu crisi econòmica, que afectava sobretot els camperols, els quals serien en realitat els grans protagonistes de la *Guerra dels Matiners*, la segona guerra Carlina. El conflicte s'inicià de fet després de l'aixecament de Benet Tristany a Solsona, l'any 1846, i va tenir per escenari únic Catalunya, especialment les zones rurals i muntanyoses.

ELS ANTECEDENTS DE LA «GUERRA DELS MATINERS» AL MONTSENY

Durant el set anys de la primera guerra, el país no havia conegut pau ni treva. La lluita entre els exèrcits carlí i isabelí es desenvolupava principalment a la Catalunya interior i ambdós bàndols rivalitzaven en una lluita sovint anàrquica que no dubtava en exercir una repressió ferotge sobre aquells llocs i persones que no afavorien els seus interessos, cremant collites, provocant incendis en petits pobles i en masies aïllades, requisant queviures o exigint contribucions econòmiques per ajudar a sostenir la causa respectiva.

En general, les poblacions grans restaren sempre en mans de l'exèrcit liberal, que des de les seves bases acostumava a fer sortides cap els pobles veïns per respondre als atacs de les faccions rivals. Aquest fou el cas del Baix Montseny on, des de Sant Celoni, els destacaments isabelins feien sortides, la majoria d'elles en direcció a Santa Maria i Sant Esteve de Palautordera, per foragitar les partides carlines, que aprofitaven el refugi natural que el Montseny i el Montnegre els oferien i que es movien amb molta facilitat pel territori. En alguns casos, però, eren els mateixos carlins els que atacaven la vila amb efectius més o menys nombrosos, els quals eren rebutjats després del corresponent enfrontament amb la guarnició local.

No obstant, també tenim documentada la presència més o menys estable de destacaments isabelins en poblacions petites, com era el cas de Montseny. En algun moment es va allotjar a la rectoria un destacament de 30 soldats amb la consegüent protesta del rector del moment, Josep Tor, a causa de les molèsties que aquests ocasionaven al poble i a ell mateix. També Palautordera

tingué, en ocasions, presència estable d'un destacament militar al seu terme.

I en llocs de pas, que podien ser previsiblement utilitzats pels carlins en les seves anades i vingudes pel territori, no era infreqüent la presència també de tropes de l'exèrcit regular. Era el cas del coll de Sant Marçal, un punt obligat per anar de la Plana de Vic a Arbúcies i d'aquesta manera accedir amb relativa facilitat a la plana vallesana i a la comarca de la Selva.

En relació al suport que els carlins tingueren en aquells anys, cal remarcar dos fets importants que havien tingut conseqüències pel que fa al posicionament de bona part del clergat rural en aquella guerra: la crema de convents i de monestirs l'any 1835 i la posterior promulgació de les lleis desamortitzadores de Mendizábal, així com la supressió del règim senyorial, uns fets que alteraven profundament les relacions socials i que afavorien uns nous amos, sovint procedents de la burgesia urbana, i que acabaven amb un règim de delmes vigent des de feia segles.

En aquest sentit, ens consta que, abans de finalitzar la Primera Guerra Carlina, l'aleshores ecònom de Montseny, Lluís G. Torras, va mantenir diversos enfrontaments epistolars amb l'Ajuntament, que l'acusava sense embuts de connivència amb els carlins que ocupaven temporalment el poble i d'haver-los entregat el delme cobrat als pagesos excusant-se en les amenaces de fer presoners els que no paguessin i de portar-los davant les altes autoritats carlines.

Els pagesos propietaris de petites explotacions agrícoles, tan nombroses a la zona del Montseny, estaven descontents ja que diversos problemes amenaçaven la seva existència precària: les males collites, els impostos i les lleves forçoses, sobretot. Tots aquests factors els abocaven a la insurrecció, afavorida també per les disputes que havien de mantenir amb els nous amos de les explotacions, tot reclamant els seus antics drets d'ús de la terra, després del pas de les propietats de l'església a mans d'una burgesia urbana que vivia allunyada del territori.

LES PARTIDES DE MATINERS I ELS SEUS CAPS

Després d'haver-se tancat en fals les ferides obertes pel plet dinàstic que va ser una de les causes de la Primera Guerra Carlina, l'extremisme es va imposar novament als qui cercaven una solució definitiva del conflicte. En aquest context, Catalunya va esdevenir escenari únic d'una nova guerra, la Segona Guerra Carlina, la coneguda com a Guerra dels Matiners.

Trabucaires, bandolers, camperols més o menys arruïnats, part del proletariat de les ciutats, antics carlins derrotats i gent diversa que no havia trobat el seu encaix en una societat liberal i tendent a la uniformització, amb uns principis que alteraven les antigues tradicions i els costums més arrelats, integraren les partides carlines en les quals es barrejaven a vegades els sentiments religiosos, els interessos econòmics i les idees polítiques.

Aprofitant el malestar general del país, els vells guerrillers de la primera guerra van prendre novament les armes. Les consignes responien a un sentiment bastant generalitzat, de manera que sovint s'ajudaren de la simpatia o, si més no, de la indiferència de la població i moltes vegades de les seves mateixes autoritats civils i, per descomptat, de les eclesiàstiques.

Si la Segona Guerra Carlina va tenir per escenari pràcticament únic Catalunya va ser perquè, a banda de la crisi econòmica general i la creixent pressió demogràfica, en el cas català hi havia un afegit destacat: el model d'estat liberal que imposava el poder central s'entenia que perjudicava les institucions de dret català tradicionals, a banda d'intentar implantar un sistema fiscal més gravós per la pagesia, especialment la petita i la mitjana. A més, el nou model del sistema de quintes accentuava encara més el refús del camp a una mesura que privava les economies agrícoles d'una força de treball que els era imprescindible per assegurar-se la subsistència.

El conflicte bèl·lic va ser, bàsicament, una guerra de guerrilles que refusaven l'enfrontament a camp obert amb un exèrcit regular molt superior en efectius i en armament. Els *matiners* operaven amb unes partides, generalment reduïdes en efectius, i dirigides per un cap que no era professional de la milícia i que mantenia un elevat grau d'autonomia en les seves accions, basades especialment en el coneixement del terreny.

Entre els caps d'aquestes partides n'hi havia de dues classes. En primer lloc hi havia els que, per motius ideològics o econòmics, no havien abandonat les armes després de l'acabament de la primera guerra. Entre aquests hauríem d'incloure els anomenats *trabucaires*, un nom que englobava partides de bandolers i antics combatents, així com gent sense ofici ni benefici, inadaptats socials, i que vivien dels robatoris o segrestos, una activitat delictiva que a vegades emmascaraven sota pretextos de tipus polític, però que en realitat intentaven justificar simples venjances i saldar deutes pendents.

En segon lloc, hi trobem als caps carlins que al final d'aquella guerra es van veure obligats a exiliar-se i en els quals el component ideològic d'oposició a l'estat liberal, i a tot el que per ells representava d'amenaça als valors tradicionals, era el component més destacat, tot i que potser no l'únic. El màxim representant d'aquest grup seria Ramon Cabrera i entre ells hi havia els principals caps de les partides que operaven per tot el territori i que en general representaven la Catalunya rural: Marcel·lí Gonfaus (a) Marçal, Josep Estartús, Josep Masgoret, Francesc Savalls, Rafel Tristany, Benet Tristany, Josep Puig (a) Boquica, Joan Castells, Rafel Sales (a) Planademunt ... i Josep Jubany.

JOSEP JUBANY, CAP DE PARTIDA

En aquest escenari bèl·lic, doncs, trobem Josep Jubany, un cap de casa de Montseny, propietari d'un mas documentat ja als fogatges de 1497 i 1515,

encara que segurament és molt més antic. Pel que sembla, aquest pagès havia tingut ja una participació activa a la Primera Guerra Carlina, després de la qual va acabar exiliat a França.

Jubany va ser un protagonista destacat de diverses accions que tingueren per escenari les muntanyes del Montseny que tan bé coneixia i que li oferien un refugi natural i la complicitat dels simpatitzants de la causa. Partint sempre del seu refugi natural a Montseny d'Amunt, el mas anomenat Can Jubany, en un indret que domina l'alta vall de la Tordera i ben a prop de les ruïnes de l'antiga fortalesa de Miravalls i de l'ermita de Santa Anastàsia, aleshores en peu, participà també en diverses accions a les Guillerries, es mogué per tot el Vallès i per la comarca de la Selva i arribà, fins i tot, a les terres gironines on, finalment, acabà trobant la mort a les acaballes ja de la guerra.

El que resta de l'ermita de Santa Anastàsia. Foto: J. Campaña.

Encara que en moltes de les accions que va dur a terme Jubany va actuar de manera autònoma com a cap i últim responsable de la seva partida de matiners, el protagonisme principal en aquella guerra li va venir pel fet d'haver actuat sovint com a segon o lloctinent d'un dels màxims caps carlins, Marcel·lí Gonfaus. Més conegut pel nom de Marçal, Gonfaus, un teixidor de Prats de Lluçanès d'origen social ben humil, va arribar a ser el comandant de la Quarta Divisió de Catalunya.

De ben segur, però, i com tants d'altres caps carlins de l'època, Jubany devia exercir una mena de lideratge social entre els pagesos del seu entorn i potser també, entre el clergat rural del Montseny. O almenys gaudia de la connivència popular que protegia els seus moviments en una guerra que generalment evitava els enfrontaments a camp obert i es caracteritzava bàsica-

*Sortida de l'amagatall que feia servir
en Josep Jubany. Foto: J. Campaña.*

ment pels moviments típics de les guerres de guerrilles.

En el primer punt que hi ha discrepància entre les diferents fonts consultades és en el nombre d'efectius que conformaven la partida carlina capitanejada per Jubany. El nombre oscil·la entre els 200 i els 40 homes, a peu i a cavall, depenent del moment de la guerra i de la font que s'hi refereix. Així, en la primera etapa de la guerra, l'agost de 1847, l'historiador Antonio Pirala, pràcticament contemporani dels fets, ens parla d'uns efectius carlins globals de 4.000 matiners enfront d'un exèrcit regular de 42.000 homes. I 200 correspondrien a la partida sota el comandament de Jubany. En general, aquesta és una xifra compartida per alguns historiadors posteriors que han tractat el tema com Robert Vallverdú o Joan Camps Giró. Altres xifres, que cor-

respondrien potser a una etapa posterior de la guerra, fan disminuir la xifra dels efectius de Jubany fins als 40 homes, un fet que podria atribuir-se a què part dels seus matiners fossin comptabilitzats directament com a integrants de les forces de *Marçal*, amb les quals sovint operava de manera conjunta en les accions de més envergadura, especialment cap a les acaballes de la guerra.

UN HOME D'ACCIÓ

Les accions que hem pogut documentar en el període que va de la tardor de 1846 a la primavera del 1849, en les quals la partida carlina sota el comandament de Jubany tingué una participació activa, bé de manera autònoma, bé en coordinació amb altres partides, totes elles sota el comandament general de Marcel·lí Gonfaus, *Marçal* són les que relatem tot seguit.

En els primers moments de la guerra, es produeixen ja els primers aixecaments de partides carlines a la zona del Montseny, algunes de les quals, partint del mateix poble de Montseny, es mouen en direcció a Sant Marçal i Sant Segimon i arriben a les Guílleries. En elles hi participa ja un Jubany que havia tornat de l'exili temporal a terres rosselloneses.

El mes de juny de 1847 els *matiners* de Marçal i Jubany ataquen la caserna de la Guàrdia Civil de Vidreres en una acció que acaba fracassant. Immediatament després, el juliol, és detectada la seva presència a la zona de Vic i pobles veïns.

El 15 de maig de 1848 Jubany i els seus homes, formant part de les tropes de Marçal, ocupen La Gastosa i són atacats per la columna de l'exèrcit liberal de Santa Coloma de Farners a prop de l'ermita d'Argimon. Tres dies després, l'enfrontament té per escenari Sant Martí de les Espases. I poc després, el juliol de 1848, les partides carlines, encara força nombroses, s'apoderen d'un transport d'armes a l'entrada de Girona. Tot seguit marxen cap a la ciutat de Granollers.

Can Jubany avui dia. Foto: J. Campaña.

Durant l'estiu del 1848 es detecten diversos moviments dels *matiners* del Montseny per La Garriga, Aiguafreda, Tona, Centelles i Viladrau, amb participació de la majoria de les partides amb els seus caps respectius, entre els quals hi figura Jubany.

Poc després, a la tardor d'aquell mateix any 1848, les accions de *Marçal*, amb el suport de Jubany i els seus, s'estenen per diversos escenaris una mica més allunyats dels seus llocs habituals a Montseny i Les Guilleries: Girona, Banyoles, Olot, Caldes de Malavella, Amer i Santa Maria de Corcó són alguns dels indrets on Jubany i els seus homes hi traslladen la lluita armada.

Els inicis del 1849 marquen ja una davallada de la causa carlina encara que l'esperit combatent de les partides, potser ara no tan nombroses, es manté

actiu. Així, al gener hi ha diverses accions i enfrontaments a La Calma, des d'on els carlins fugen en direcció a Sant Marçal, Sant Segimon i Santa Fe. I, en aquest sentit, la població de Viladrau els deixa escapar, protegint de fet la seva retirada.

Segurament correspon a aquesta època la presència de Josep Jubany a Sant Esteve de Palautordera, on una partida del llibre d'òbits de l'Arxiu Parroquial, escrita poc després, concretament el 30 de abril de 1849, explica que «els matiners, manats per Jubany i Savall van afusellar i enterrar dins les parets del cementiri un home desconegut que després es va dir que era de Sant Hilari Sacalm i es deia Jaume Clos».

El febrer de 1849, el general De la Concha, Capità General de Catalunya i que protagonitzà una sèrie de moviments decidits a acabar amb la revolta, marxà cap a Sant Celoni des de Granollers enmig d'un duríssim temporal de neu. Marçal va decidir dividir les seves forces i deixà a Jubany al Montseny amb 200 infants i 30 cavalls enmig d'un paisatge nevad. De la Concha, malgrat la neu i les difícils condicions ambientals, continuà la persecució amb nombrosos efectius i envià forces per Arbúcies cap a Viladrau mentre ell mateix marxava des de Sant Celoni cap al Pla de la Calma i Montseny. Davant la superioritat enemiga i malgrat les difícils condicions climatològiques, Jubany es retirà amb la seva partida en direcció a Sant Marçal i un retard de minuts dels seus perseguidors va evitar que fos encerclat, encara que la seva rera-guarda sí que va ser envoltada al Pla de les Arenes amb el resultat d'un mort, 13 presoners i bastants rendits.

Finalment, el 5 abril 1849, ja a les acaballes de la guerra, a la Serra del Ginestar, a prop de Banyoles i lluny de les seves terres de Montseny, el cabdill *matiner* Josep Jubany va trobar la mort. I el seu cap, Marcel·lí Gonfaus, Marçal, va ser fet presoner. Havien estat perseguits sens treva ni descans per diversos generals isabelins, als quals s'havien enfrontat amb una manifesta inferioritat de condicions i efectius al Pla de la Garga, Rupit i Amer.

Faltava poc més d'un mes perquè aquella guerra finalitzés. La superioritat de l'exèrcit isabelí i l'abandonament de la lluita per part de molts carlins que es rendien a les autoritats liberals en fou la causa. Era impossible guanyar una guerra amb unes forces tan desiguals i amb uns mitjans tan limitats.

Per a l'historiador Vicens Vives, els *matiners* havien portat a cap una gran lluita que quedà escrita en el llibre de la història, no sense haver promogut un gran enrenou en la consciència del país. En realitat, afirma Vicens, aquesta lluita «constitueix la plataforma sobre la qual es farà la gran transformació del provincialisme moderat, de cara a un decidit regionalisme».

I en aquesta lluita, amb les seves llums i les seves ombres, participà i tingué un paper destacat un pagès nascut a un antic mas de Montseny, Josep Jubany. Malgrat viure allunyat de qualsevol centre de poder, Jubany va esde-

venir protagonista de la nostra història en uns moments certament difícils, uns moments que, anys més tard, l'escriptor Josep Pla no dubtaria a qualificar «d'explosió sentimental autòctona, romàntica, desinteressada, d'un gran esperit... una explosió de tradicionalisme autèntic, amb un sabor de terra fascinator i, malgrat ser una causa perduda, d'un to indiscutible».

FONS CONSULTATS

ARXIU PARROQUIAL DE SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA, Llibre d'òbits 1833-1876.

ARXIU PARROQUIAL DE MONTSENY, Llibres sacramentals.

ARXIU DIOCESÀ DE BARCELONA (ADB), Parròquies. Capsa 535 (Montseny).

REAL ACADEMIA DE LA HISTORIA, MADRID (RAHM):

– Fondo Piralá. Legajo 9/6848. Correspondencia.

– Legajo 9/6853. Carlistas.

– Legajo 9/6854. Partidas carlistas.

ARCHIVO GENERAL MILITAR, Madrid (AGMM). Documents digitalitzats referents a les operacions militars de la segona guerra Carlina. La resta de documentació en aquest moment no és consultable ara ja que està en procés de digitalització.

BIBLIOGRAFIA

SALRACH, J.M. – DURAN, E. – ARDIT, M. – BALCELLS, A. – SALES, N., *Història dels països Catalans (de 1714 a 1975)* Barcelona: Edhasa 1980.

CAMPS GIRÓ, Joan, *La guerra dels matiners i el catalanisme polític (1848-1849)*, Biblioteca de cultura catalana núm. 34, Barcelona: Curial 1978.

CANALS – MASVIDAL – MENACHO, Taula rodona «Les guerres carlines al Montseny», Monografies del Montseny/4 (1989).

CASTÁN ANDOLZ, Ignacio Javier, «La sociologia del carlismo catalán durante la guerra de los “matiners”», *Hispania nova* 2 (2001-2002).

MARX, Karl, *La revolución española 1868-1873*, Madrid: Editorial Zenit 1929.

MIRO SOLÀ, Lluís, *L'alba dels matiners. El procés dels trabucaires*, Barcelona: Editorial Afers 2008.

PIRALA, Antonio, *Historia contemporanea. Anales desde 1843 hasta la conclusión de la actual guerra civil I i II*, Madrid: Manuel Tello 1875.

PLA, Josep, *Un senyor de Barcelona*, Barcelona: Ed. Destino 1981.

PLADEVALL FONT, Antoni, «Les malifestes dels trabucaires», Monografies del Montseny/3 (1988).

PORTALS MARTÍ, Joan, *Montseny. Història d'un poble*, Arenys de Mar: Els llibres del Set-ciències 2004.

—, «Les guerres carlines a Sant Esteve de Palautordera», Monografies del Montseny/13 (1998).

SANTIAGO, Luis de, *Teatro de la guerra*, Madrid 1849.

SANCHEZ I AGUSTÍ, Ferran, *Carlins i bandolers a Catalunya (1840-1850)* Sallent: M. Assumpció Guàrdia 1990.

VALLVERDÚ MARTÍ, Robert, *La Guerra dels Matiners a Catalunya (1846-1849). Una crisi econòmica i una revolta popular*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 2002.

VICENS VIVES, Jaume – LLORENS, Montserrat, «Industrials i polítics (Segle XIX)», *Història de Catalunya. Biografies catalanes*, vol. 11, Barcelona: Editorial Vicens Vives 1983.